

1. Üldalused

1.1. Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid mineviku ühiskondades lähtuvalt ajaloolistest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2. Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht

Ainevaldkonda kuulub kolm õppeained, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised:

Õppeaine	1. klass	2. klass	3. klass	4. klass	5. klass	6. klass	7. klass	8. klass	9. klass
Inimeseõpetus	1	1	1	1	1	1	1	1	
Ajalugu					1	2	2	2	2
Ühiskonnaõpetus						1			2

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlblise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide,

Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks. Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeemete kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele. Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul. Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

1.4. Üldpädevuste kujundamise võimalusi

Sotsiaalainete valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise – kujundamisel on kandev roll õpetajal, kelle väärtushinnangud, suhtlemis- ja sotsiaalsed oskused loovad sobiliku õpikeskkonna ning mõjutavad õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist.

1) **kultuuri- ja väärtuspädevus** – suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi,

väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust; teadvustada oma väärtushinnanguid;

2) sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel;

3) enesemääratluspädevus – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme;

4) õpipädevus – suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumiseks ja karjäärivalikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitut erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varemõpituga; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi;

5) suhtluspädevus – suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada nii emakeeles kui ka võõrkeeltes, arvestades olukordi ja mõistes suhtluspartnereid ning suhtlemise turvalisust; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades korrektset viitamist, kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ja väljendusrikast keelt ning kokkuleppel põhinevat suhtlemisviisi;

6) matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus – suutlikkus kasutada matemaatikale omast keelt, sümboleid, meetodeid koolis ja igapäevaelus; suutlikkus kirjeldada ümbritsevat maailma loodusteaduslike mudelite ja mõõtmisvahendite abil ning teha tõenduspõhiseid otsuseid; mõista loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt;

7) ettevõtlikkuspädevus – suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmäärke, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust;

8) digipädevus – suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvus ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

1.5. Sotsiaalainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega

Sotsiaallained on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid

keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhitakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Tehnoloogia. Käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstiained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

1.6. Läbivate teemade rakendamise võimalusi

1) **elukestev õpe ja karjääri kujundamine** – taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid;

2) **keskkond ja jätkusuutlik areng** – taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustades jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele;

3) **kodanikualgatus ja ettevõtlikkus** – taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele;

4) **kultuuriline identiteet** – taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis;

- 5) **teabekeskond ja meediakasutus** – taotletakse õpilase kujunemist teadlikuks ja analüüsivaks inimeseks, kes tajub ja teadvustab adekvaatselt ümbritsevat teabekeskonda, suudab meediamaailma sisu ja allikaid kriitiliselt analüüsida ja kasutada, tunnustab autorlust, oskab luua kvaliteetset meediasisu, arvestades oma eesmärgi ja ühiskonnas omaks võetud suhtlemise norme, ning toimib turvaliselt ja vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskonnas;
- 6) **tehnoloogia ja innovatsioon** – taotletakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas;
- 7) **tervis ja ohutus** – taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele;
- 8) **väärtused ja kõlblus** – taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

1.7. Õppetegevuse kavandamine ning korraldamine

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvialadega tegelda;
- 3) võimaldatakse nii üksi- kui ka ühisõpet (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd ning teised kooperatiivse õppimise vormid), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on pööratud hoiakute kujundamisele;
- 7) arvestatakse õpilaste võimeid ja suutlikkust, kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 8) kasutatakse mitmekülgset õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetodeile: vestlus, arutelu, diskussioon, juhtumianalüüs, paaritöö, projektõpe, rollimäng, rühmatöö, väitlus, ajurünnak; ajaloolise kujutluse loomine, tegevuspõhine õpe (nt dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine, ühistegevus ja vabatahtlik töö, heategevusprojekt);
- 9) luuakse võimalused koostada referaat, ajajoon, õpimapp ja uurimistö, teha praktilisi uurimistöid (nt töö allikate ja kaardiga, töölehtede ja kontuurkaardi täitmine, küsitluse korraldamine, loovtöö/arutluse/arvamusloo kirjutamine, töö esitlemine, infootsing teabeallikatest, infoanalüüs, klassielu reeglite, päevaplaani ja isikliku eelarve koostamine, statistika ning juriidilise dokumendi lugemine, dokumendiplankide täitmine), osaleda temaatilistes mängudes (nt tarbijakaitse), kriitiliselt analüüsida reklaami, teemakohaseid filme jms;
- 10) laiendatakse õpikeskkonda: sotsiaal-kultuuriline ja ajaloolis-kultuuriline keskkond (muistised, ehitised), arvuti/ multimeediaklass, asutused, muuseumid, näitused, raamatukogu, looduskeskkond, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud, arhiivid jm;

11) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga (kohtuda erinevate inimestega, kaasata vanemaid jne), et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane.

1.8. Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Kooli õpetajad saavad teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil. Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele. Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest.

Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajalooüldiste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste

loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

1.9. Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõendus põhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärgi toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2. Ainekavad

2.1. Inimeseõpetus

2.1.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamussavalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumismõisted jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi.

I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad.

Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

2.1.2. Teadmised, oskused, hoiakud

I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
<p>Õpilane:</p> <p>1) näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku;</p> <p>2) väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse;</p> <p>3) mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel;</p> <p>4) teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused;</p> <p>5) mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;</p> <p>6) tunneb liiklusreegleid;</p> <p>7) teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust;</p> <p>8) märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi;</p> <p>9) mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust;</p> <p>10) teab, mis on vägivald.</p> <p>11) Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida;</p> <p>12) teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana;</p> <p>12) suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keeelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse;</p> <p>13) oskab oma tervist hoida;</p> <p>14) teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest;</p> <p>15) oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist;</p> <p>16) oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi;</p> <p>17) teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana;</p> <p>18) mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi</p>	<p>Õpilane:</p> <p>1) teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist;</p> <p>2) väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv;</p> <p>3) mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust,</p> <p>4) on loov ja ettevõtlik;</p> <p>5) on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest; 6) kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena;</p> <p>7) teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid;</p> <p>8) mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi;</p> <p>9) teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust;</p> <p>10) mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest;</p> <p>11) mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust;</p> <p>12) teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida;</p> <p>13) väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele;</p> <p>14) teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese</p>	<p>Õpilane:</p> <p>1) teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist;</p> <p>2) mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas;</p> <p>3) teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse;</p> <p>4) väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel;</p> <p>5) on loov ja ettevõtlik;</p> <p>6) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena;</p> <p>7) teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv;</p> <p>8) teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega;</p> <p>9) kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi;</p> <p>10) väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist.</p> <p>11) Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise;</p> <p>12) mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi;</p> <p>13) mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid;</p> <p>14) mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus;</p> <p>15) väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes.</p> <p>16) Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.</p>

selles.	tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi; 15) mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valukuid.	
---------	---	--

2.1.3. Õpitulemused

I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
<p>I kooliastme lõpetaja:</p> <ol style="list-style-type: none"> väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamus, hinnangud ja väärtused on erinevad; oskab suhelda ja käituda teisi arvestades ja tehes koostööd, ning sõnastab oma tundeid ja teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise; väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet; teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine; väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid armastuse ning vastastikuse toetuse allikana; teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist, ning väärtustab neid; mõistab oma õigust keelduda ennastkahjustavast tegevusest ning teab, kuidas ohuolukorras abi kutsuda; kirjeldab, mis on lapse õigused ja kohustused, mõistab vastutust oma tegude eest ning planeerib oma aega ja igapäevaseid tegevusi; teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning väärtustab neid; teab Eesti riigi sümboleid ja lähemaid naaberriike. 	<p>II kooliastme lõpetaja:</p> <ol style="list-style-type: none"> väärtustab enda ja teiste positiivseid iseloomujooni ja omadusi ning sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikana; väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet ning kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus: üksteise aitamist, jagamist, hoolitsemist ja koostööd; kirjeldab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske ja väärtustab tervislikku elu uimastiteta; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest; kirjeldab, millised kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad murdeas; 5. kirjeldab enesehinnangu parandamise ning enesekontrolli tegemise võimalusi ja tähtsust igapäevasuhetes, väärtustab inimeste erinevusi ning oskab teisi arvestada; kirjeldab ja selgitab konfliktide võimalikke põhjusi ning oskab eristada tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendamise viise; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas aktiivselt kuulata ja kehtestavalt käituda; väärtustab tervist ja tervislikku eluviisi ning arvestab tervisliku eluviisi komponente igapäevaelus; teab, kuidas toimida ohuolukorras, ning oskab õpituatsioonis abi kutsuda; kirjeldab tegevusi, mis muudavad tema elukeskkonna turvaliseks ja tugevdavad tervist. 	<p>III kooliastme lõpetaja:</p> <ol style="list-style-type: none"> teab ja oskab kasutada põhilisi enesekasvatuse viise ning analüüsib ennast, seostades seda oma valikutega elus ja väärtustades ennast; teab ja oskab igapäevaelus planeerida tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervisega ning analüüsib valikuid mõjutavaid tegureid ja oma vastutuse osa selles; teab tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus; teab, millised arengumuutused toimuvad murdeas, ja mõistab murdeea teiste eluperioodide seas; mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles ning väärtustab seksuaalõigusi; analüüsib riskikäitumist mõjutavaid tegureid ja mõju inimese tervisele ning demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi riskikäitumisega seotud olukordades; teab ja oskab otsida olulisi infoallikaid terviseteabe ja –abi saamiseks, analüüsides nende kasutusvõimalusi, ning demonstreerib õpituatsioonis esmaabi põhilisi võtteid ja kirjeldab tõhusat käitumist ohuolukordades; kirjeldab stressi ja kriisi olemust inimsuhtes ning teab, kuidas luua ja säilitada toetavaid

		ning lähedasi suhteid; väärtustab sõprust ja armastust vastastikuse toetuse allikana; 9. kirjeldab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpituatsioonis oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi; teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, mõistab nende vajalikkust rühmas ning väärtustab hoolivust, ausust, õigust ja vastutustunnet.
--	--	---

1. klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõiming/pädevused	Läbivad teemad
1) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi; 2) väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse; 3) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; 4) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;	Mina. Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine. Positiivne suhtumine endasse ja teisesse. Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes. Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus.	Eesti keel Kunst Tööõpetus Enesemääratlu spädevus Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus	Väärtused ja kõlblus
1) oskab oma tervist hoida; 2) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust; 3) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid; 5) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;	Mina ja tervis. Tervis. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus. Keha eest hoolitsemine. Terve ja haige inimene. Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine.	Eesti keel Muusika Tööõpetus Kehaline kasvatus Enesemääratlu spädevus	Tervis ja ohutus
1) mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust; 2) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest; toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;	Mina ja minu pere. Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine. Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.	Eesti keel Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratlus-pädevus	Väärtused ja kõlblus

<p>1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;</p> <p>2) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;</p> <p>3) teab, kes on Eesti Vabariigi president;</p> <p>4) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;</p> <p>5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;</p> <p>6) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;</p> <p>7) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;</p> <p>8) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;</p>	<p>Mina ja Eesti. Eestimaa ja kodukoht. Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed. Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval. Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.</p>	<p>Eesti keel Muusika Kehaline kasvatus Loodusõpetus Tööõpetus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus Kultuuri- ja väärtuspädevus Digipädevus</p>	<p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus</p>
<p>1) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;</p> <p>2) oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist;</p> <p>3) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;</p> <p>4) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;</p> <p>5) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;</p>	<p>Mina: aeg ja asjad. Mina: aeg ja aja planeerimine. Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. Oma igapäevavalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.</p>	<p>Eesti keel Matemaatika Tööõpetus Loodusõpetus Kunst</p> <p>Enesemääratlu spädevus Õpipädevus Digipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine</p>

2. klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõiming/pädevused	Läbivad teemad
<p>6) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;</p> <p>7) väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse;</p> <p>8) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;</p> <p>9) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;</p>	<p>Mina. Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine. Positiivne suhtumine endasse ja teisesse. Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes. Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus.</p>	<p>Eesti keel Kunst Tööõpetus</p> <p>Enesemääratlu spädevus Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p>	<p>Väärtused ja kõlblus</p>
<p>4) oskab oma tervist hoida;</p> <p>5) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning keheline</p>	<p>Mina ja tervis. Tervis. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, keheline aktiivsus. Keha eest hoolitsemine.</p>	<p>Eesti keel Muusika Tööõpetus Kehaline kasvatus</p>	<p>Tervis ja ohutus</p>

<p>aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;</p> <p>6) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid; teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;</p>	<p>Terve ja haige inimene. Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine.</p>	<p>Enesemääratlu spädevus</p>	
<p>1) mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust;</p> <p>2) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;</p> <p>3) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;</p>	<p>Mina ja minu pere. Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine. Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.</p>	<p>Eesti keel</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus-pädevus</p>	<p>Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;</p> <p>2) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;</p> <p>3) teab, kes on Eesti Vabariigi president;</p> <p>4) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;</p> <p>5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;</p> <p>6) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;</p> <p>7) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;</p> <p>8) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;</p>	<p>Mina ja Eesti. Eestimaa ja kodukoht. Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed. Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval. Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.</p>	<p>Eesti keel</p> <p>Muusika</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Tööõpetus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Digipädevus</p>	<p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkused</p>
<p>1) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;</p> <p>2) oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist;</p> <p>3) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;</p> <p>4) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;</p> <p>5) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;</p>	<p>Mina: aeg ja asjad. Mina: aeg ja aja planeerimine. Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. Oma igapäevavalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.</p>	<p>Eesti keel</p> <p>Matemaatika</p> <p>Tööõpetus</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Kunst</p> <p>Enesemääratlu spädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Digipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine</p>

3. klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõiming/ pädevus	Läbivad teemad
<p>1) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;</p> <p>2) märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi;</p> <p>3) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;</p> <p>4) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevat kohustusi;</p> <p>5) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;</p>	<p>Mina. Mina. Igatühe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse. Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus. Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus. Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas.</p>	<p>Eesti keel Tööõpetus Kunst</p> <p>Enesemääratl uspädevus Sotsiaalne ja kodanikupäde vus</p>	<p>Kodanikualga tus ja ettevõtlikkus</p>
<p>1) oskab oma tervist hoida;</p> <p>2) teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest;</p> <p>3) toob näiteid terviseriskidest ja teab, kuidas püsida terve;</p> <p>4) oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi;</p> <p>5) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;</p> <p>6) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;</p>	<p>Mina ja tervis Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis. Tervislik eluviis. Terviseriskid. Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest. Esmaabi. Abi saamise võimalused.</p>	<p>Loodusõpetus Tööõpetus Kehaline kasvatus Eesti keel</p> <p>Enesemääratl uspädevus</p>	<p>Tervis ja ohutus</p>
<p>1) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;</p> <p>2) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;</p> <p>3) demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;</p> <p>4) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;</p> <p>5) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;</p> <p>6) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;</p>	<p>Mina ja teised. Reeglid ja käitumisnormid. Seadused. Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine. Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähikonnas. Liiklusreeglid. Liiklusreeglite järgimine. Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses. Vägivald ja selle erinevad vormid. Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed. Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral. Sõprus ja sõpruse hoidmine. Koostöö vajalikkus. Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. Heategemine ja heategevus.</p>	<p>Eesti keel Kehaline kasvatus Loodusõpetus Kunst Tööõpetus</p> <p>Enesemääratl uspädevus</p>	<p>Kodanikualga tus ja ettevõtlikkus Tervis ja ohutus</p>

<p>7) teab, et vägivaldal on eri vormid;</p> <p>8) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;</p> <p>9) teab abi saamise võimalusi inimväärlikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;</p> <p>10) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;</p> <p>11) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;</p>			
<p>1) loetleb erinevaid teabeallikaid;</p> <p>2) leiab infot erinevatest allikatest;</p> <p>3) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;</p> <p>4) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;</p> <p>5) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;</p> <p>6) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;</p> <p>7) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.</p>	<p>Mina: teave ja asjad. Teave. Erinevad teabeallikad. Teabeallikate kasutamine. Teabeallikate usaldusväärsus. Meedia kasutusvõimalused ja ohud. Turvaline meediavahendite kasutamine. Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine. Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähieümbruses.</p>	<p>Loodusõpetus Matemaatika Kunst Eesti keel Tööõpetus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus Digipädevus Ettevõtlikkus pädevus</p>	<p>Kodaniku- algatus ja ettevõtlikkus</p>

4 . klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond.	Lõiming/ pädevus	Läbivad teemad
<p>1) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;</p> <p>2) nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid;</p> <p>3) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);</p> <p>4) nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid; selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad;</p> <p>5) teab, et meedia saab mõjutada</p>	<p>Tervis. Tervise olemus Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid. Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad. Stress Stressiga toimetulek. Meedia osa tervisega seotud otsustes. Terviseetemelised veebilehed. Tervislik eluviis.</p>	<p>Matemaatika Eesti keel Kunstiõpetus Loodusõpetus Kehaline kasvatus Kokandus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratlus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine Keskkond ja jätkusuutlik areng Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuurimine identiteet Teabekeskkond ja meediakasutus Tehnoloogia ja</p>

<p>inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;</p> <p>6) mõistab reklaamide eesmäärke;</p> <p>7) eristab arvamust faktist;</p> <p>8) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;</p> <p>9) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;</p> <p>selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;</p>	<p>Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus. Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis. Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).</p>	<p>pädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p>	<p>innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõrblus</p>
<p>1) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;</p> <p>2) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;</p>	<p>Murdeiga ja kehalised muutused.</p> <p>Murdeiga elukaases Murdeea olulisus Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused. Igäihel oma tempo. Toimetulek muutustega. Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd. Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega. Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine.</p>	<p>Eesti keel</p> <p>Kunst</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus pädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine</p> <p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõrblus</p>
<p>1) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises;</p> <p>2) Riskikäitumine on käitumine, kui rikutakse teiste inimeste ja/või ühiskonnas kehtivaid reegleid ja norme, et sellise käitumise tagajärjed on kahjulikum inimesel endale (nt terviseriskid) ja/või teistele (nt vägivald).</p> <p>3) selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;</p> <p>4) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;</p> <p>5) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;</p> <p>6) otsib, leiab ja esitab</p>	<p>Turvalisus ja riskikäitumine.</p> <p>Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid).</p> <p>Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriõhutus.</p> <p>Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid. Reeglid ja normid. Seadused (sh liikluseadus). Reeglite ja normide vajalikkus. Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused. Usaldusväärsed infoallikad. Infootsing (sh tervisetemaline) usaldusväärsetest infoallikatest Internet, selle turvaline kasutus. Interneti ohud ja võimalused. Autoriõigused. Autoriõiguste</p>	<p>Eesti keel</p> <p>Kunst</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus pädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine</p> <p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõrblus</p>

<p>usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust;</p> <p>7) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;</p> <p>8) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p>	<p>seadus. Autoriõigused ja õpilane. Uimastid</p> <p>Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. Tervislikud valikud. Illeegaalsed ja legaalsed uimastid.</p> <p>Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele.</p> <p>Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energijoojgid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).</p> <p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses). Oskus öelda "ei". "Ei" ütlemise ja väljendamise viisid.</p> <p>Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed.</p> <p>Vastutus oma otsuste eest. Kaaslaste mõju otsustele</p> <p>Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine).</p> <p>Kiusamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused</p>	<p>devus</p> <p>Digipädevus</p>	
<p>1) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;</p> <p>2) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.</p>	<p>Haigused ja esmaabi.</p> <p>Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused.</p> <p>Haigestumise põhjused.</p> <p>Haigestumise vältimise viisid.</p> <p>Õnnetused.</p> <p>Õnnetuste vältimine. Esmaabi.</p> <p>Abi kutsumine.</p>	<p>Eesti keel</p> <p>Kunst</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus pädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine</p> <p>Keskond ja jätkusuutlik areng</p> <p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>

5. klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõiming/ pädevus	Läbivad teemad
<p>1) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;</p> <p>2) nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid;</p> <p>3) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);</p> <p>4) nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid; selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad;</p> <p>5) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;</p> <p>6) mõistab reklaamide eesmärke;</p> <p>7) eristab arvamust faktist;</p> <p>8) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;</p> <p>9) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;</p> <p>10) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;</p>	<p>Tervis. Tervise olemus Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid. Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad. Stress Stressiga toimetulek. Meedia osa tervisega seotud otsustes. Tervise teemalised veebilehed. Tervislik eluviis. Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus. Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis. Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).</p>	<p>Matemaatika Eesti keel Kunstiõpetus Loodusõpetus Kehaline kasvatus Kokandus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratlus pädevus Õpipädevus Suhtluspädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine Keskkond ja jätkusuutlik areng Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuurimine identiteet Teabekeskond ja meediakasutus Tehnoloogia ja innovatsioon Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;</p> <p>2) toob näiteid erinevast arengutemperost murdeas;</p>	<p>Murdeiga ja kehalised muutused. Murdeiga elukaases Murdeea olulisus Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused. Igäihel oma tempo. Toimetulek muutustega. Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd. Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega. Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine.</p>	<p>Eesti keel Kunst Loodusõpetus Kehaline kasvatus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratlus pädevus Õpipädevus Suhtluspädevus Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Teabekeskond ja meediakasutus Tehnoloogia ja innovatsioon Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus</p>

<p>1) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises;</p> <p>2) Riskikäitumine on käitumine, kui rikutakse teiste inimeste ja/või ühiskonnas kehtivaid reegleid ja norme, et sellise käitumise tagajärjed on kahjulikud inimesel endale (nt terviseriskid) ja/või teistele (nt vägivald).</p> <p>3) selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;</p> <p>4) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;</p> <p>5) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;</p> <p>6) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseemalist infot, järgides autoriõigust;</p> <p>7) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;</p> <p>8) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p>	<p>Turvalisus ja riskikäitumine. Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriõhutus. Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid. Reeglid ja normid. Seadused (sh liikluseadus). Reeglite ja normide vajalikkus. Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused. Usaldusväärsed infoallikad. Infootsing (sh terviseemaline) usaldusväärsetest infoallikatest Internet, selle turvaline kasutus. Interneti ohud ja võimalused. Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane. Uimastid Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. Tervislikud valikud. Illeegaalsed ja legaalsed uimastid. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energiajookid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine). Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses). Oskus õelda "ei". "Ei" ütlemise ja väljendamise viisid. Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed. Vastutus oma otsuste eest. Kaaslaste mõju otsustele Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). Kiusamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused</p>	<p>Eesti keel Kunst Kehaline kasvatus Loodusõpetus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratlus pädevus Suhtluspädevus Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Teabekeskond ja meediakasutus Tehnoloogia ja innovatsioon Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;</p> <p>2) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.</p>	<p>Haigused ja esmaabi. Haigused: nakkus- ja mittennakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused.</p>	<p>Eesti keel Kunst Kehaline kasvatus Loodusõpetus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine Keskond ja jätkusuutlik</p>

	Haigestumise vältimise viisid. Õnnetused. Õnnetuste vältimine. Esmaabi. Abi kutsumine.	Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratlus pädevus Õpipädevus Suhtluspädevus Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus	areng Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Teabekeskond ja meediakasutus Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus
--	---	---	---

6. klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõiming/pädevus	Läbivad teemad
1) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb; 2) mõistab enesehinnangu olemust. 3) Saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist; 4) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi; 5) oskab nimetada enda erinevaid omadusi; 6) mõistab, et ennast saab pidevalt arendada; 7) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest; 8) mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi; 9) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga; 10) õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga;	Mina ja suhtlemine. Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine. Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. Väärtused. Huvid. Võimed Ettevõtlikkus, selle väljendamine tegutsemisel. Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas. Ettevõtlikkus ja tööelu	Ühiskonnaõpetus Kunst Kehaline kasvatus Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratluspädevus Õpipädevus Suhtluspädevus Matemaatika Loodusteaduste tehnoloogiaalane pädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus	Elukestev õpe ja karjääri planeerimine Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Teabekeskond ja meediakasutus Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus
1) kiirjeldab, millest suhtlemine koosneb; 2) mõistab suhtlemise olemust; 3) toob näiteid suhtlemise komponentide kohta; 4) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid; 5) mõistab suhtlemise kompleksust;	Suhtlemine teistega. Suhtlemise mõiste. Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine) Verbaalne suhtlemine Mitteverbaalne suhtlemine. Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele. Kehtestava käitumise viisid.	Eesti keel Kunstiõpetus Kirjandus Kehaline kasvatus Ühiskonnaõpetus Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja	Elukestev õpe ja karjääri planeerimine Keskkond ja jätkusuutlik areng Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet

<p>6) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;</p> <p>7) iseloomustab erinevaid käitumisviise;</p> <p>8) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;</p> <p>9) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;</p> <p>10) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;</p> <p>11) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;</p> <p>12) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi;</p> <p>13) nimetab kahjustavaid käitumisviise selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata;</p> <p>14) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;</p> <p>15) mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades;</p>	<p>Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised.</p> <p>Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele. Eelarvamused Stereotüübid</p> <p>Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele Sallivus. Aktsepteerimine.</p> <p>Tõendus põhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel.</p> <p>“Ei” ütlemist eeldavad olukorrad. “Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus.</p> <p>Internet</p> <p>Interneti võimalused ja ohud</p> <p>Turvaline internetikasutus. Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.</p>	<p>kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus</p> <p>spädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus</p> <p>Ettevõtlikkus</p> <p>ädevus</p> <p>Digipädevus</p>	<p>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;</p> <p>2) nimetab inimeste erivajadusi;</p> <p>3) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;</p> <p>4) selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik;</p> <p>5) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;</p> <p>6) nimetab sotsiaalseid oskusi, toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta;</p> <p>7) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;</p> <p>8) mõistab, et kõik tunded on normaalsed oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata;</p>	<p>Suhted teistega.</p> <p>Inimeste erinevused.</p> <p>Vajadused.</p> <p>Väärtused.</p> <p>Erivajadused.</p> <p>Sallivus.</p> <p>Prosotsiaalne käitumine. Õigus, vastutus, hoolivus, ausus.</p> <p>Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.</p> <p>Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.</p> <p>Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes.</p> <p>Sõprus. Empaatia. Tunded ja nende tõhus väljendamine.</p>	<p>Eesti keel</p> <p>Kunst</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p> <p>Muusika</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus</p> <p>spädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Ettevõtlikkus</p> <p>ädevus</p> <p>Digipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine</p> <p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>

<p>1) selgitab konflikti häid ja halbu külgi; kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;</p> <p>2) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;</p> <p>3) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;</p> <p>4) nimetab erinevaid probleeme toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta;</p> <p>5) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;</p> <p>6) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;</p> <p>7) nimetab mõjutamise viise;</p> <p>8) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;</p> <p>mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest;</p>	<p>Konfliktid ja probleemilahendus. Konflikt kui suhte probleem Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid.</p> <p>Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.</p> <p>Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumine otsustamisel</p> <p>Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad.</p> <p>Probleemilahenduste eelised ja puudused.</p> <p>Koostöö võimalused</p> <p>Koostöise tegevuse eelised.</p> <p>Kaaslaste mõju otsustele.</p> <p>Abistav ja kahjustav mõju.</p> <p>Grupi surve.</p> <p>Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine).</p> <p>Toimetulek vägivallaga, sh kiusamisega, abi saamise võimalused.</p> <p>Vastutus.</p>	<p>Eesti keel</p> <p>Kunst</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratluspädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine</p> <p>Kodanikualgat us ja ettevõtlikkus</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskkonnad ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;</p> <p>2) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.</p>	<p>Positiivne mõtlemine.</p> <p>Positiivne enesesisendus.</p> <p>Positiivsed omadused.</p>	<p>Eesti keel</p> <p>Kunst</p> <p>Kehaline kasvatus</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratluspädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine</p> <p>Kodanikualgat us ja ettevõtlikkus</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>

7. klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõimingu/pädevused	Läbivad teemad
<p>1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;</p>	<p>Inimese areng ja murdeiga.</p> <p>Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud.</p>	<p>Eesti keel</p> <p>Bioloogia</p> <p>Matemaatika</p> <p>Kunst</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p>

<p>2) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;</p> <p>3) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;</p>	<p>Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.</p> <p>Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.</p>	<p>Kehaline kasvatus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus Enesemääratlus pädevus Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Suhtluspädevus Matemaatika-, loodusteadusete ja tehnoloogiaalane pädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus</p>	<p>Keskfond ja jätkusuutlik areng Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Tervis ja ohutus Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;</p> <p>2) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;</p> <p>3) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;</p>	<p>Inimene, valikud, õnn Minapilt – kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist. Positiivse minapildi kujundamine. Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted. Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus.</p>	<p>Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratlus pädevus Õpipädevus Suhtluspädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus</p> <p>Eesti keel Kunst Kehaline kasvatus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;</p> <p>2) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;</p> <p>3) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;</p> <p>4) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olulisust toimetulekut rühma survega;</p>	<p>Inimene ja rühm. Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses. Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.</p>	<p>Eesti keel Ühiskonnaõpetus Kunst Kehaline kasvatus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratlus pädevus Suhtluspädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1) analüüsib tegureid, mis</p>	<p>Turvalisus, tervise- ja</p>	<p>Ühiskonnaõpetus</p>	<p>Elukestev</p>

<p>aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;</p> <p>2) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;</p> <p>3) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;</p> <p>4) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;</p>	<p>riskikäitumine. Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu). Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil. Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand. Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas. Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.</p>	<p>s Eesti keel Bioloogia Kunst Kehaline kasvatus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratlus pädevus Õpipädevus Suhtluspädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus</p>	<p>õpe ja karjääri kujundamine Teabekeskko nd ja meediakasutus Tehnoloogia ja innovatsioon Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus</p>
--	--	--	---

8. klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõiming/pädevused	Läbivad teemad
<p>1) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;</p> <p>2) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;</p> <p>3) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;</p> <p>4) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;</p> <p>5) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust; analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;</p> <p>6) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;</p> <p>7) analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;</p> <p>8) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;</p> <p>9) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda</p>	<p>Tervise käitumine. Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. Tervise aspektide vastastikused seosed. Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele. Tervisealased infoallikad, Tervisealaste infoallika te usaldusväärsus. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine. Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad. Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit. Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad.</p>	<p>Ühiskonnaõpetus Eesti keel Kunst Kirjandus Bioloogia Geograafia Matemaatika Kehaline kasvatus Kokandus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratlus pädevus Õpipädevus Suhtluspädevus Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine Keskkond ja jätkusuutlik areng Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Teabekeskko nd ja meediakasutus Tehnoloogia ja innovatsioon Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus Elukestev õpe ja karjääri planeerimine</p>

kodukohas või koolis;	Keskkonnatedalik tegevus lähimbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.		
<p>- 1) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;</p> <p>- 2) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;</p> <p>3) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;</p> <p>4) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;</p> <p>5) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;</p> <p>6) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;</p> <p>7) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi;</p> <p>8) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja</p> <p>- soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;</p>	<p>Suhted ja seksuaalsus.</p> <p>Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuue, paarisuue). Lähisuue ja tunded lähisuhtes. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes. Lähisuhtevägivad ja selle liigid. Turvalised lähisuhted. Abi saamise võimalused. Seksuaalsus. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine. Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgiinne, maskuliinne) Seksuaalne orientatsioon. Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp.) Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine. Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega. Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus. Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele</p>	<p>Eesti keel Bioloogia Kunst Kehaline kasvatus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Enesemääratlus pädevus Õpipädevus Suhtluspädevus Ettevõtlikkuspädevus Digipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine Keskkond ja jätkusuutlik areng Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Teabekeskonn ja meediakasutus Tehnoloogia ja innovatsioon Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1) demonstreerib õpisisituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;</p> <p>2) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese</p>	<p>Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine.</p> <p>Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalla vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise</p>	<p>Eesti keel Bioloogia Inglise keel Kunst Kehaline kasvatus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine Kodanikualgatus ja</p>

<p>toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;</p> <p>- demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;</p>	<p>võimalused.</p> <p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul.</p> <p>Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile.</p> <p>Uimastitega seonduvad väärarvamused.</p> <p>Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid.</p> <p>Sõltuvus.</p> <p>Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades</p>	<p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Enesemääratlus pädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Digipädevus</p>	<p>ettevõtlikkus</p> <p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskkoond ja meediakasutus</p> <p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p> <p>Tervis ja ohutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>
---	--	--	---

2.2. Ajalugu

2.2.1. Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet. Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatast ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest. Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilistemaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos. Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimumi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest. Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus; 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti. Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooourija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -

nähtuste käsitlemist erinevates allikates. Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajaloo teadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimise seisul võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlike tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased. Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.

2.2.2 Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline; 2) teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed; 3) kasutab ajaloomõisteid kontekstis; 4) teab näiteid kodukoha minevikust; 5) teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemise loos; 6) mõistab, kuidas kujunes inimastutus; 7) mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu; 8) oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev; 9) teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis; 10) teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos; 11) teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata; 12) teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos; 13) märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal; 14) teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud; 15) teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud. 	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu; 2) mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid; seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajaloo, teab Eesti ajaloo pöördepunkte; 3) mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal; 4) mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas; 5) analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu; 6) mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele; 7) mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis; 8) analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust; 9) mõistab, kuidas on kujunenud ja toimunud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga; 10) mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud. 11) kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi; 12) eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu;

	13) analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloo ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana; 14) analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloo; 15) mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloo.
--	--

II kooliastme õpitulemused

II kooliastme lõpetaja:

- oskab kasutada aja mõistega seonduvaid sõnu ja fraase: aeg, muinasaeg, vana-aeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr;
- tunneb mõnda olulist sündmust kodukoha ja Eesti ajaloo, seostab neid omavahel;
- tunneb ühiskonna üldist arengut muinas- ja vana-ajal, toob ajajärkude iseloomustamiseks näiteid;
- mõistab vana-aja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloo, esitab näiteid erinevatest kultuurivaldkondadest;
- mõistab, et ajaloo sündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed, loob lihtsamaid seoseid (nt kirjeldab mõnda sündmust);
- teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, mõistab ajalooallika tähtsust, oskab töötada lihtsamate allikatega; • püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi, aru saada nende inimeste elulaadist ja tegevusmotiividest;
- väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, oskab koostada kava, kasutab ajalookaarti.

5. klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõiming/ pädevused	Läbivad teemad
1) kasutab ajaarvamise seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number 2) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloo sündmusi ja perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid 3) mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada ajaloo uurimist 4) jagab ajalugu perioodideks (kujuneb arusaam ajaloolise keskkonna kujunemisest)	Ajalugu minevik ja mineviku uurimine Periodiseerimine, ajatelg, ajastud	Matemaatika Matemaatika-pädevus Õpipädevus Digipädevus	Kultuuriline identiteet
1) Teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid 2) nimetab ja liigitab ajalooallikaid 3) kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas,	Teabeallikad, nende säilimise ja säilitamise viisid: Suulised, esemelised, kirjalikud ja audiovisuaalsed allikad; muuseum, arhiiv, kroonika, legend, arheoloogia, muistis,	Muusikaõpetus Kunst Eesti keel Õpipädevus Digipädevus	Kultuuriline identiteet

<p>muuseum, arhiiv</p> <p>4) Iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust</p> <p>5) Kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid</p>	<p>mälestused, intervjuud, fotod, videod, päevikud, kirjad jne</p>		
<p>1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus</p> <p>2) teab kodukohaga ja Eestiga seotud muinasaja asulaid ning kirjeldab selle/nende tekkimise ja kujunemise põhjuseid</p> <p>3) kirjeldab muinasaja inimese eluolu ja selgitab inimese sotsiaalse rolli kujunemist ühiskonnas</p> <p>4) nimetab mõnda avastust /leiutist ja selgitab selle/nende tähtsust</p>	<p>Elu muinasajal</p> <p>Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, korilus, küttimine, kodukohaga seotud muinasaja asustus, muinaslinnus</p>	<p>Kunstiõpetus</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Õpipädevus</p>	<p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>
<p>1) kirjeldab ajaloo sündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust</p> <p>2) teab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi</p> <p>3) teab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloo olulised</p> <p>4) selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas</p>	<p>Ajaloo sündmused, ajaloolised isikud ja eluolu</p> <p>Muistne vabadusvõitlus, Läti Henrik, Liivimaa kroonika, maakond, ristiusk, Lembitu</p>	<p>Digipädevus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p>	<p>Kultuuriline identiteet</p>
<p>1) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas</p> <p>2) teab ja selgitab, mis roll oli kirikul keskaja ühiskonnas ja kultuuriloos</p> <p>3) toob näiteid oma kodukoha ja/või Eesti ajaloomälestistest ja selgitab nende olulisust</p>	<p>Eluolu keskajal</p> <p>Ristiusk, kirik, (katoliku kirik, paavst), klooster</p>	<p>Digipädevus</p> <p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Loodusõpetus</p>	<p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>
<p>1) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat,</p> <p>2) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu</p> <p>3) kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid</p> <p>4) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat</p>	<p>Elu keskajal linnas ja maal</p> <p>raad, tsunft, raekoda, Hansa Liit, gild, linnaõigus, linnused</p>	<p>Loodusõpetus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Muusika</p> <p>Digipädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri planeerimine</p>
<p>1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos.</p> <p>2) Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos,</p>	<p>Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil</p> <p>Liivi sõda, Ivan IV (Balthasar Russow, Liivimaa kroonika) Põhjasõda, Karl XII, Peeter I</p>	<p>Kirjandus</p> <p>Kunstiõpetus</p> <p>Geograafia</p> <p>Matemaatika</p> <p>Õpipädevus</p>	<p>Kultuuriline identiteet</p>

3) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus 4) mõistab ajaloosündmuste ajalist järgnevust 5) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost 6) nimetab ajalooliseid isikuid ja miks nad on ajaloos olulised			
1. toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu 2. kirjeldab inimeste eluolu minevikus 3. teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust 4. leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid	Eluolu uusajal Rehielamu ja mõis, toidulaud, rõivad ja rahvatraditsioonid, pärisorjus	Õpipädevus Eesti keel Kunstiõpetus	Kultuuriline identiteet
1) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 2) kirjeldab hariduse andmist minevikus. leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid ;	Kool vanal ajal Tartu Ülikool, talurahvaharidus ja Bengt Gottfried Forselius	Eesti keel Suhtluspädevus	Elukestev õpe ja karjääri planeerimine
1) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid 2) kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost 3) teab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust 4) teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik	Rahvuslik ärkamisaeg Rahvuslik ärkamisaeg, Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I üldlaulupidu	Kultuuri- ja väärtuspädevus Eesti keel Muusika	Teabekeskond ja meediakasutus
1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost 2) teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärge 3) eab ja oskab selgitada võidupüha tähtsust Eesti kultuuriloos 4) teab, kes oli Jaan Poska ja põhjendab tema olulisust. 5) selgitab Tartu rahu tähtsust	Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel Vabadussõda (1918-1920), Johan Laidoner, Võnnu lahing - võidupüha, Poska, Tartu rahu	Õpipädevus Kultuuri- ja väärtuspädevus Loodusõpetus	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Tehnoloogia ja innovatsioon -
1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos 2) kirjeldab üldist eluolu ja kultuuri, toob näiteid	Eesti aeg kahe maailmasõja vahel: Maaseadus, Eesti kroon, üldine eluolu ja kultuur	Väärtuspädevus Eesti keel Ühiskonnaõpetus	Kultuuriline identiteet
1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost 2) toob näiteid, kuidas Teine	Eesti ja Teine maailmasõda Stalin, Hitler, MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine, Saksa okupatsioon, holokaust, suur põgenemine	Kultuuri- ja väärtuspädevus Eesti keel Kunstiõpetus	Väärtused ja kõlblus

<p>maailmasõda mõjutas elu Eestis</p> <p>3) teab, kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole</p> <p>4) toob näiteid oma perekonnaloost</p>			
<p>1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest Eesti ajaloos ja isiklikus elus; toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised:</p> <p>2) iseloomustab erinevatest valdkondadest ENSV eluolu</p> <p>3) toob näiteid ja teab mõnda lugu oma perekonnaloost ENSV ajal</p> <p>4) teab ja tunneb kodukohaga seotud paiku, isikuid</p>	<p>Nõukogude aeg metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s</p>	<p>Õpipädevus Suhtluspädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus Matemaatika Loodusõpetus Käsitöö ja kodundus</p>	<p>Tehnoloogia ja innovatsioon Kultuuriline identiteet</p>
<p>1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust;</p> <p>2) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus</p> <p>3) teab, kes oli Lennart Meri selgitab tema olulisust</p> <p>4) teab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks</p> <p>5) oskab nimetada mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust</p> <p>6) teab mõnda perekonnaloost</p>	<p>Iseseisvuse taastamine laulev revolutsioon, Balti kett, Lennart, Meri, fosforiidisõda</p>	<p>Digipädevus Õpipädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus Muusika</p>	<p>Väärtused ja kõlblus Kultuuriline identiteet</p>

6. klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõiming/pädevused	Läbivad teemad
<p>1) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut</p> <p>2) kasutab ajaarvamiseiga seotud mõisteid asjakohaselt toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu</p> <p>3) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis</p> <p>4) nimetab muinasaja perioode ja toob näiteid erinevate perioodidele iseloomulikest tunnustest, avastustest ja leiutistest</p> <p>5) kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid</p> <p>6) seletab ja kasutab mõisteid kontekstis</p>	<p>Muinasaeg esiaeg ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, araabia number, Rooma number, ajalooallikad, arheoloogia inimese kujunemine, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, sugukond, küttimine ja korilus, põlluharimine.</p>	<p>Matemaatika-pädevus Õpipädevus Digipädevus Õpipädevus</p> <p>Eesti keel Matemaatika</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>
<p>1. teab mõnda inimeste</p>	<p>Muinasaeg Eestis</p>	<p>Õpipädevus</p>	<p>Kultuuriline</p>

<p>ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi</p> <p>2. teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust</p> <p>3. kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis</p> <p>4. teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi</p> <p>5. teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu</p>	<p>Pulli, Kunda Lammasmägi, alepõld, kindlustatud asula, kalmed</p>	<p>Suhtluspädevus</p> <p>Kunstiõpetus</p>	<p>identiteet – Teabekeskond ja meediakasutus</p>
<p>1) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus</p> <p>2) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust</p> <p>3) selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid</p> <p>4) oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat</p>	<p>Vanad Idamaad tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris, Hiina - Huanghe ja Jangtse, India - Indus ja Ganges</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p> <p>Loodusõpetus</p>	<p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p>
<p>1. toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu</p> <p>2. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <p>3. teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus</p> <p>4. teab, kes oli Hammurapi</p> <p>5. mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näiteid</p>	<p>Mesopotaamia Sumerid, linnriik, Babüloonia, Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder ja ratas, Gilgameš</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogia pädevus</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p> <p>Eesti keel</p>	<p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p>
<p>1. nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust</p> <p>2. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <p>3. kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis</p> <p>4. teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon</p> <p>5. kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel</p> <p>6. tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias</p> <p>toob näiteid kujutavast kunstist, teab mõnda Egiptuse püramiide</p>	<p>Egiptus Vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, muumia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Eesti keel</p> <p>Inglise keel</p> <p>Kunstiõpetus</p>	<p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1. toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos</p> <p>2. teab, et foiniiklased head meresõitjad, võtsid kasutusele tähestiku</p> <p>3. teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon</p> <p>4. teab, mis on Vana</p>	<p>Vahemere idaranniku kõrgkultuurid: Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik</p> <p>Tähestik, meresõitjad, Kartaago</p> <p>Ainujumala usk, Jahve,</p>	<p>Kultuuri ja väärtuspädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Loodusõpetus</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p>	<p>Väärtused ja kõlblus</p>

Testament	Mooses, Vana Testament, kümme käsku		
<ol style="list-style-type: none"> 1. nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust 2. teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas 3. teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede äärde 4. teab, mis on kastisüsteem 5. toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest 6. mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis 	Vana-India ja Vana-Hiina India ja Indus, Ganges, kastisüsteem, usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male, Hiina ja Huang He, Jangtse, keisriigi algus, Hiina müür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius	Kultuuri- ja väärtuspädevus Õpi- ja suhtluspädevus Enesemääratluspädevus Eesti keel Kunstiõpetus	Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon
<ol style="list-style-type: none"> 1. kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 2. toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos 3. oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta 4. teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist 	Kreeta-Mükeene kultuur Balkani poolsaar, Hellas ja hellenid, barbarid, Kreeka, Kreeta, Ateena, Sparta, Knossos, Mükeene	Õpipädevus Suhtluspädevus Eesti keel	Kultuuriline identiteet
<ol style="list-style-type: none"> 1. teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi 2. kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat 3. toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised 4. kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal 5. seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori 	Kreeka linnriigid polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Perikles, Kreeka-Pärsia sõjad (Maratoni lahing)	Õpipädevus Eesti keel	Teabekeskond ja meediakasutus
<ol style="list-style-type: none"> 1. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 2. teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist 3. iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust 4. toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest 5. oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid 6. jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist 7. püüab vaadelda maailma 	Vana-Kreeka kultuur ja teadus Homeros, eeposed “Ilias” ja “Odüsseia” Herakles, komöödia ja tragöödia, Zeus, Olümpia, olümpiamängud, 776 eKr, templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid, Herodotos, nt Pythagoras, Hippokrates, Sokrates, Platon, Aristoteles	Kultuuri- ja väärtuspädevus Eesti keel ja kirjandus Kehaline kasvatus Kunstiõpetus	Kultuuriline identiteet

minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole			
<ol style="list-style-type: none"> 1. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 2. toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos 3. teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi 4. teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärgi 5. selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustest 	Hellenism Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmaimet, nt Eukleides, Archimedes, Ptolemaios	Õpipädevus Kunstiõpetus	Kultuuriline identiteet
<ol style="list-style-type: none"> 1. toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos 2. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 3. paigutab ajatelejele ajaloo sündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid 4. näitab kaardil: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik 5. teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos 6. paigutab ajatelejele Rooma linna asutamise aasta 7. selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitolium, foorum, ladina keel 	Vana-Rooma Rooma riigi tekkimine Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753 eKr, Kapitolium, foorum, ladina keel, etruskid	Kultuuri ja väärtuspädevus Loodusõpetus Matemaatika	Kultuuriline identiteet Keskkond ja jätkusuutlik areng
<ol style="list-style-type: none"> 1. kirjeldab ajaloo sündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost 2. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust 3. selgitab Rooma vabariigi riigikorda 4. kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist 5. teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks 6. seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk 7. teab, kes oli Caesar ja ja põhjendab tema olulisust 	Rooma vabariik vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda	Õpipädevus Loodusõpetus	Kultuuriline identiteet
<ol style="list-style-type: none"> 1. teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas 2. toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste 	Eluolu Vanas-Roomas patriitsid, plebeid, rahvatribuun, perekond, ori, gladiaator	Õpipädevus Kultuuri- ja väärtuspädevus Eesti keel	Väärtused ja kõlblus

<p>igapäevaelu</p> <p>3. kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis</p> <p>4. kirjeldab eluolu Rooma riigis</p> <p>8. teab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis</p>			
<p>1. teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist</p> <p>2. toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised</p> <p>3. toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus</p> <p>4. teab roomlaste usule iseloomulikke jooni</p> <p>5. mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos</p> <p>6. teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis</p>	<p>Kultuur ja religioon</p> <p>Vanas-Roomas</p> <p>templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel</p>	<p>Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Kunstiõpetus</p>	<p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p>
<p>1. toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos</p> <p>2. teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele</p> <p>4. paigutab ajateljele ajaloosündmusi ja perioode, kasutades õigesti ajaühikuid;</p> <p>5. lahendab ajatelje abil ülesandeid nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <p>6. selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda</p> <p>7. tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal</p> <p>8. teab, miks lõhenes Rooma keisririik</p> <p>9. teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik</p>	<p>Rooma keisririik</p> <p>provint, Lääne-Rooma, Ida-Rooma, Augustus, Konstantinoopol, 476, hunnid, suur rahvasterändamine</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Eesti keel</p> <p>Matemaatika</p>	<p>Väärtused ja kõlblus</p>

III kooliastme õpitulemused

Põhikooli lõpetaja:

- on omandanud maailma ajaloo põhietappide kronoloogilise raamistiku, suudab asetada sinna uut informatsiooni, teab tähtsamaid ajaloosündmusi;
- mõistab eri ajastute ajaloo kultuuripanust, iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid, kultuurinähtusi;

- teab Eesti ühiskonna arengujärke, oskab neid suhestada kodukoha, naabermaade ja Euroopa ning maailma ajaloo, teab tähtsamaid ajaloosündmusi;
- oskab leida ajaloosündmuste ja -nähtuste sarnasusi ja erinevusi, põhjusi ja tagajärgi;
- saab aru, et ajaloosündmusi võib alati mitmeti tõlgendada;
- töötab mitmesuguste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid;
- põhjendab oma seisukohti nii suuliselt kui ka kirjalikult, oskab anda hinnangut, osaleb diskussioonis;
- töötab kaardiga, suudab ise koostada lihtsamaid skeeme ja andmekaarte;
- oskab koostada ajalooalast referaati ja lühiuurimust;
- oskab end asetada minevikus elanud inimese olukorda.

7. klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõiming/ pädevused	Läbivad teemad
1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode 2) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjusetagajärje seoseid 3) nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis 4) nimetab keskaja kolm perioodi (vara- kõrg- ja hiliskeskaja) ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist 5) mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas, selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus) 6) võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel	Keskaeg ja varauusaeg Maailm keskajal 476–1492 Keskaja mõiste, üldiseloomustus ja perioodiseerimine : vara-, kõrg- ja hiliskeskaja.	Õpipädevus Matemaatika Kunst	Keskkond ja jätkusuutlik areng
1. iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis; 2. iseloomustab läänikorda 3. kasutab kontekstis mõistet senjäär ja vasall ja truudus, feodaal 4. kirjeldab feodaalset hierarhiat, selgitab seoseid. 5. iseloomustab läänimeeste elulaadi; 6. kirjeldab keskaegset linnust, 7. iseloomustab rüütli ja aadlidaami, kirjeldab nende elu. Nt kirjeldab keskaegse rüütliisuse ideaale, 8. võrdleb neid tänapäeva meesideaaliga, iseloomustab keskaegse aadlidaami ilu- ning käitumisideaali; 9. võrdleb seda tänapäeva naise ideaalidega, loetleb aadlinaise kohustusi ja ülesandeid abikaasa ja lossimandana; 10. selgitab aadlike abielu peamist eesmärki. 11. analüüsib linnuselüüsi vooreid ja	Seisused, läänikord ja eluolu läänikord ehk feodaalkord, lään ehk feood, läänimees ehk feodaal, senjäär, vasall, läänipüramiid ehk feodaalne hierarhia, turniir, linnus	Õpipädevus Eesti keel Kunst	Kultuuriline identiteet

<p>puuduseid keskaja inimese seisukohast</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; 2) iseloomustab kiriku rolli keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus; 3) kirjeldab kiriku struktuuri, 4) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 5) Selgitab mõne näite põhjal, mil moel võivad ehitised, kunstiteosed ja muud esemed anda teavet keskaegse inimese maailmapildi kohta 6) teeb kirjalike tekstide või kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi, hinnates autori taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis. 7) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb välise tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; 8) tunneb ära ja nimetab romaani ja gooti stiili arhitektuuris (ümärkaar/teravkaar, hoone üldilme, akende suurus ja hulk,detailid); 9) iseloomustab kunstiteoste toel keskaja kujutatavat kunsti (temaatika, kujutamiseviis, kunstniku staatus, eesmärgid). 10) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 11) selgitab ristiusustamise mõju kultuurile ja keskkonnale kirikuehituse näite kaudu; 12) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist: 13) Toob näiteid keskaja kirjandusest, kunstist ja muusikast; 	<p>Ristiusk, kirik ja kultuur Ristiusk,katoliku kirik, kiriku struktuur, kogudus, usklikud, vaimulikud, ilmikud, pühak, paavst, peapiiskop,piiskop, preester, klooster, munk, kerjasmunk, nunn, abt, abtiss, tsölibaat, askees, palve, palverännak, palverändur, reliikvia, liturgia, koraal, psalm, sakrament, ristimine, armulaud, laulatus, ordinatsioon, patt, paradiis, põrgu, puhastustuli, piht romaani stiil, gooti stiil, altar, ümärkaar, teravkaar, manuskript, miniatuur</p>	<p>Õpipädevus Digipädevus Kuns Ühiskonnaõpetus</p>	<p>Kultuuriline identiteet</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi 2. selgitab suure rahvaste rändamise põhjuseid ja mõju Euroopale; 3. nimetab Lääne-Rooma riigi aladel tekkinud germaanlaste riike; 4. iseloomustab germaanlaste ja roomlaste suhteid; 5. nimetab romaani ja germaani keelkonda kuuluvaid keeli 6. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 7. kirjeldab Frangi riigi tekkimist ning jagunemise põhjuseid ja tagajärgi (kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa); 8. teab, kus tekkis Frangi riik – kannab kontuurkaardile 9. selgitab milles seisnes ristiusu vastuvõtmise tähtsus Frangi riigi jaoks 10. selgitab, kes on Merovingid, kes on Karolingid 	<p>Euroopa riigid varakeskajal Suur rahvasterändamine, germaanlased, Chlodovech, Frangi riik, Merovingid, Karolingid, Karl Suur, Verduni leping</p>	<p>kultuuriline identiteet õpipädevus Ettevõtlikkuspädevus Geograafia Muusika</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>

<p>1. kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest</p> <p>2. kirjeldab elu keskaegses linnas kasutades ajaloolaseid mõisteid õiges kontekstis</p> <p>3. võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas</p> <p>4. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis</p>	<p>Linnad ja linnaelu linnaõigus, raad, raekoda, turuplats, gild, tsunft, Hansa Liit, Tallinn.</p>	<p>Digipädevus Ettevõtlikuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Loodusõpetus Eesti keel ja kirjandus Käsitöö ja kodundus Muusika</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine Teabekeskond ja meediakasutus</p>
<p>1. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;</p> <p>2. võrdleb riigi kujunemist Prantsusmaal ja Inglismaal.</p> <p>3. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,</p> <p>4. mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <p>5. Toob näiteid relvastuse arengust keskajal, nt Sajaaastase sõja käigus võeti kasutusele tulirelvad</p>	<p>Euroopa riigid kõrgkeskajal William Vallutaja, Henry II, Karolingid ja Kapetingid, Saja-aastane sõda, Jeanne d Arc</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Kunst Muusika Inglise keel:</p>	<p>Kultuuriline identiteet Teabekeskond ja meediakasutus</p>
<p>1. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>2. Selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega;</p> <p>3. teeb kirjalike või esemeliste allikate ja kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi</p> <p>4. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;</p> <p>5. toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, uskusi,</p> <p>6. teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta</p>	<p>Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, VanaVene riik Bütsants, õigeusk, patriarh, ikoon, ristkuppelkirik, mosaiik, kirikulõhe, beduiinid Meka, Kaaba, islam, moslem, Allah, prohvet, kaliif, kalifaat, džihaad, mošee, minarett, koraan, imaam Viikingid, varjaagid, normannid, saaga, ruunikivi, valhalla Bojaar, veetše, družiina</p>	<p>Õpipädevus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p>
<p>1. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjusetagajärje seoseid;</p> <p>2. toob allikate põhjal esile ristsõdade põhjusetagajärje seoseid;</p> <p>3. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>4. nimetab Eesti muinasmaakondi ja suuremaid linnuseid ning iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul;</p> <p>5. selgitab, miks algasid ristsõjad Läänemere ääres ning kuidas need mõjutasid Eesti ajalugu</p> <p>6. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub</p>	<p>Ristsõjad Urbanus II, Saladin, pühamaa, ristsõjad, Läti Henriku Liivimaa kroonika, muistne vabadusvõitlus, Lembitu</p>	<p>Õpipädevus Geograafia Eesti keel ja kirjandus</p>	<p>Kultuuriline identiteet Teabekeskond ja Meediakasutus</p>

<p>autoripositsioonist;</p> <p>6. kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisse konteksti (ristisõjad Euroopas ja Liivimaal, keskaja algus Eestis);</p> <p>7. nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi</p> <p>8. selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajaloollikas</p>			
<p>1. loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <p>2. selgitab näidete toel, kellel ja kuidas oli keskajal võimalik haridust saada</p> <p>2. Nimetab keskaja seitse vaba kunsti</p> <p>3. Toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja tulemustest</p> <p>4. nimetab Euroopa esimesi ülikoole ja kirjeldab ülikoolides toimunud õppetööd</p>	<p>Haridus, ülikoolid ja teadus</p> <p>kloostrikool, linnakool, toomkool, ülikool, teaduskond</p> <p>7 vaba kunsti</p> <p>Rektor, dekaan, dispuut, skolastika, alkeemia, astroloogia</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Ühiskonnaõpetus Kunst</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p>
<p>1. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjusetagajärje seoseid;</p> <p>2. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>3. selgitab muutusi Liivimaa valitsemises peale muistse vabadusvõitluse lõppu</p> <p>4. oskab nimetada Eesti linnu keskajal, iseloomustab neid ja toob näiteid elukorralduse kohta;</p> <p>5. võrdleb Eesti ja Euroopa linnu.</p> <p>6. teab, mis muudatused toimusid Eesti aladel 13.–15. sajandil, oskab anda hinnanguid protsessidele ja põhjendada oma seisukohta.</p> <p>7. märgib kaardile Liivi sõja järgse haldusjaotuse arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;</p>	<p>Eesti keskajal</p> <p>Keskaja periodiseering</p> <p>Eesti ajaloos, Vana-Liivimaa, Katoliku kirik Eestis, Liivi Ordu, Eesti linnad, Liivi sõda</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Geograafia</p>	<p>Kultuuriline identiteet</p>
<p>1. selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;</p> <p>2. Selgitab Christoph Kolumbuse rolli Ameerika avastajana eurooplaste jaoks;</p> <p>3. toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevusest Ameerikas.</p> <p>4. toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;</p> <p>5. Märgib kaardile maadeavastajate</p>	<p>Maailm varauusajal 1492–1600</p> <p>Marco Polo reisikirjad</p> <p>Kompass, astrolaab, karavell, karak, indiaanlased, asteegid, inkad, konkistadoorid, kolonialism, koloniaalimpeerium</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Geograafia</p> <p>Füüsika</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>

retked. Kirjeldab retkesid oma sõnadega kasutades geograafia termineid. 6. Selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas; 7. toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel; 7. annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.			
1) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; 2) Toob näiteid reformatsiooni eesmärkidest, levikust ja mõjust; 3) nimetab vastureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi. 4) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 5) uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid Marthin Lutheri ja tema mõttekaaslaste näitel 6) oskab iseloomustada reformatsiooni rolli Eesti ajaloos; 7) oskab näha seoseid Euroopa ja Eesti ajaloo vahel ning tuua näiteid Euroopa ja Eesti ajaloo ning kultuuri kokkupuudete kohta.	Reformatsioon ja vastureformatsioon Katoliiklus, reformatsioon, usupuhastus, indulgents, tees, ketser Augsburgi usutunnistus, Luterlus, protestantlus, kalvinism, anglikaanlus, pildirüüste, Trento kirikukogu, Jesuiidid, vastureformatsioon, inkvisitsioon	Õpipädevus Ühiskonnaõpetus	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Teabekeskond ja meediakasutus
1. loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; 2. võrdleb skolastikat ja humanismi; 3. toob näiteid humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele. 4. selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; 5. selgitab, kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud inimeste suhtumist loodusesse.	Renessanss ja humanism humanism renessanss traktaat	Õpipädevus Eesti keel ja kirjandus Ühiskonnaõpetus Kunst	Elukestev õpe ja karjääri kujundamine

8. klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõiming/pädevused	Läbivad teemad
1. Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode 2. määratleb ajalisel (märgib ajajoonele) varauusaja ja uusaja piirid; 3. selgitab ajaloo periodiseerimise eesmärgi ja kokkuleppelisust;	Maailm 1600–1815 Uusaja mõiste, üldiseloomustus, periodiseering. Ühiskond varauusajal. varauusaeg uusaeg	Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Eesti keel Ühiskonnaõp	Keskkond ja jätkusuutlik areng

<p>4. iseloomustab seisuslikku ühiskonda ja Euroopa usuelu varauusajal</p> <p>5. toob näiteid muutustest, mis toimusid Euroopas ja maailmas varauusajal ja uusajal.</p>	<p>periodiseerimine ajaloo pöördepunkt</p>	<p>etus Kunst Geograafia Muusika</p>	
<p>1. toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjusetagajärje seoseid;</p> <p>2. võrdleb allikate toel Prantsusmaa ususõdade, Inglismaa kodusõja ja kolmekümneaastase sõja põhjuseid ja tagajärgi</p> <p>3. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;</p> <p>4. Hindab allika usaldusväärsust eristades fakte ja arvamusest;</p> <p>5. teadvustab allika autori taotlusi ja eesmärgi;</p> <p>6. põhjendab allika valikut.</p> <p>7. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>7. Teeb allika põhjal järeldusi autori positsiooni, taotluste või veendumuste kohta;</p>	<p>Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal Ususõda, kodusõda, protestandid, katoliiklased, hugenotid, luterlased, kalvinistid, anglikaanid, Vestfaali rahu</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Eesti keel Võõrkeeled</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>
<p>1. iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode</p> <p>2. iseloomustab põhitunnuste kaudu absolutismiajastut</p> <p>3. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;</p> <p>4. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid uusajal elanud ajalooliste isikute näitel</p> <p>5. kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;</p> <p>6. annab hinnangu absolutismile ajastu kontekstis</p> <p>7. loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <p>8. Seostab inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemist hariduse ja valgustusideede levikuga;</p> <p>9. nimetab valgustusfilosoofe ning toob näiteid nende panusest inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemisse</p>	<p>Absolutism ja valgustus Monarh, monarhia, absolutism, absoluutne monarh, valgustatud absolutism, valgustatud monarh</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Eesti keel</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>
<p>1. selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil:Inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine.</p>	<p>Ameerika iseseisvumine Koloonia, emamaa, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, põhiseadus, demokraatia</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Inglise keel Eesti keel Ühiskonnaõpetus Geograafia</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>

<p>2. teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;</p> <p>3. selgitab inimõiguste ja kodanikuvabaduste arengut mõne ajaloolise</p> <p>4. dokumendi näitel Ameerika iseseisvusdeklaratsioon ja põhiseadus</p>			
<p>1. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi</p> <p>2. selgitab Prantsuse revolutsiooni Asutava kogu ja Napoleoni reformide (koodeksite) näitel ühiskonna ümberkorraldamise vajadust ja erinevaid võimalusi.</p> <p>3. tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval</p> <p>4. selgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel</p>	<p>Prantsuse revolutsioon ja Napoleon Seisused, generaalstaadid, reform, revolutsioon, Asutav kogu, äärmuslus, žirondiinid, jakobiinid, terror, koodeks</p>	<p>Suhtluspädevus Kultuuri- ja väärtuspädevus Matemaatika Eesti keel ja kirjandus Kunst</p>	<p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus</p>
<p>1. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>2. Võrdleb Rootsi ja Vene ajal (17. ja 18. sajandil toimunud muutusi Eesti</p> <p>3. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;</p> <p>4. Toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis (arukam õpilane toob esile näiteid nt kirikute või mõisahoonete käekäigust nõukogude ajal ja Eesti Vabariigis);</p> <p>5. toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;</p> <p>6. tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas</p>	<p>Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus Rootsi aeg Vene aeg reduktsioon restitutsioon</p>	<p>Suhtluspädevus Õpipädevus Eesti keel ja kirjandus Ühiskonnaõpetus Kunst Geograafia</p>	<p>Kultuuriline identiteet</p>
<p>1. nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;</p> <p>2. võrdleb põhitunnuste alusel (üldilme, detailid) barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris;</p> <p>3. tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoostiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike ja nende teoste kohta;</p> <p>4. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja</p>	<p>Kunst, kultuur ja teadus varauusajal barokk rokokoo klassitsism</p>	<p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus Ettevõtlikkus pädevus Digipädevus Kunst</p>	<p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p>

<p>tehnika arenguga;</p> <p>5. analüüsib teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varauusaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel</p>			
<p>1) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;</p> <p>2) analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal mõne riigi näitel/ (Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa,</p> <p>4. Austria, Rootsi vms)</p>	<p>Maailm 1815–1918 Viini kongress ja Euroopa uusajal kongress lõppakt restauratsioon tagurlus tasakaal</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Eesti keel Geograafia</p>	<p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p>
<p>1. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <p>2. toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas</p> <p>3. selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud</p> <p>4. toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajalg;</p> <p>5. analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19. sajandi Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel;</p>	<p>Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine kütused: süsi ja koks aurumasin võimsusühikud: hobujõud ja watt tööstus vabrik automatiseerimine linnastumine</p>	<p>Õpipädevus Matemaatika- , loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus</p> <p>Keemia Füüsika Geograafia</p>	<p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p>
<p>1. iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval;</p> <p>2. Iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel (nt ideaalid ja eesmärgid, ideoloogid, toetajaskond), kujundab oma arvamuse.</p>	<p>Poliitilised õpetused ideoloogia liberalism konservatism sotsialism rahvuslus natsionalism äärmuslus kommunism</p>	<p>Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Väärtuspädevus</p> <p>Eesti keel Kunst Ühiskonnaõpetus</p>	<p>Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;</p> <p>2. arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse, Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1948. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle.</p> <p>3. Kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.</p>	<p>Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid) rahvuslus rahvuslik vabadusliikumine rahvusriik kodanlus liberalism vabariik põhiseadus</p>	<p>Õpipädevus Väärtuspädevus Suhtluspädevus</p> <p>Eesti keel Inglise keel Geograafia Ühiskonnaõpetus</p>	<p>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus</p>

<ol style="list-style-type: none"> 1. toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; 2. toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias 3. annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast. 4. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; 5. analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega; 6. analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19. sajandi näitel; 7. analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega. 	<p>Kolonialism ja imperialismi kujunemine koloonia koloniseerimine kolonialism impeerium imperialism</p>	<p>Õpipädevus Võõrkeeled Ühiskonnaõpetus Geograafia</p>	<p>Kultuuriline identiteet Väärtused ja kõlblus</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; 2. Seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega; 3. nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi; 4. nimetab Eesti omariikluse kujunemisele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust. 5. toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 6. seostab eestlaste perekonnanime saamist pärisorjuse kaotamisega, toob näiteid perekonnanime saamislugudest; 7. toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku; 7. toob näiteid ärkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos; 8. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 9. toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus; 10. toob näiteid Kalevipoja tegelaskuju tähenduse muutumise kohta ajaloo. 11. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 12. toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa haritlaste tegevuse rahvusvahelisest mõjust (Karl Ernst von Baer, Fabian Gottlieb Bejamin von 	<p>Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul reformid tagurlus dekabristid õigeusk isevalitsus slavofiil venestamine baltisakslane estofiil</p>	<p>Õpipädevus Geograafia Eesti keel ja kirjandus</p>	<p>Kultuuriline identiteet</p>

<p>Bellingshausen, August von Kozebue, Adam Johann von Krusenstern, Eduard von Toll, Friedrich Georg Wilhelm von Struve, Ferdinand von Wrangel jt);</p> <p>13. teadvustab baltisakslaste rolli eesti (ja läti) kultuuri ja ühiskonnaelu arengus;</p>			
<p>1. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjusetagajärje seoseid</p> <p>2. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja nähtuste üle analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule.</p> <p>3. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile</p> <p>4. nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms.</p> <p>5. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi;</p> <p>6. kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärgi ja mõju</p> <p>7. nimetab Esimese maailmasõja aegseid</p> <p>8. 7. sõjalise liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärgi</p> <p>9. 8. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>9. analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis: seostab Eesti omariikluse kujunemist, rahvusvaheliste sündmustega (uute, rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid)</p>	<p>Esimene maailmasõda.</p> <p>Eesti iseseisvumine</p> <p>Antant, Kolmikliit, Keskriigid</p> <p>atentaat, läänerinne, idarinne, maneööversõda, positsioonisõda, Compiègne'i vaherahu, veebruari- ja oktoobrirevolutsioon</p> <p>Venemaal, Lenin, kommunistid, Nõukogude Venemaa</p> <p>iseseisvusmanifest, 23.24.02.1918</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Kirjandus</p> <p>Geograafia</p>	<p>Tehnoloogia ja innovatsioon</p>
<p>1. 1, teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;</p> <p>2. 2, toob näiteid 19. sajandi meditsiini edusammudest (ravimid, veregruppide avastamine, röntgen, narkoos, rasestumisvastased vahendid jt) ja põhjendab nende tähtsust haigustega võitlemisel, pere planeerimisel, rahvastikuprotsessides jne</p> <p>3. 3) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;</p> <p>4. 4, toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti,</p>	<p>Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul</p> <p>Sisepõlemismootor, elekter, hõõglamp, röntgen, raudtee, raudbetoon, rahvastik, aspiriin, narkoos, süstal, pastöriseerimine, valmistoit, krinoliin, targeldamine, frakk, smoking, silinder, romantism, realism, historitsism,</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Bioloogia</p> <p>Keemia</p> <p>Füüsika</p> <p>Geograafia</p>	<p>Tervis ja ohutus</p>

moepildi, kirjanduse, muusika jms kohta.	impressionism, postimpressionism, juugend		
--	---	--	--

9. klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõiming /pädevused	Läbivad teemad
<p>1. selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika</p> <p>2. Ühendriikide tähtsust lähiajaloo toel allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis</p> <p>3. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>4. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjusetagajärje seoseid</p> <p>5. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi</p> <p>6. teab, millised olid Esimese maailmasõja tagajärjed;</p> <p>7. teab, kuidas muutus Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda;</p> <p>8. teab ja selgitab Rahvasteliidu Esimese maailmasõja järgset rolli;</p> <p>9. kasutab ajalookaarti ja analüüsib teemakohaseid allikaid</p>	<p>LÄHIAJALUGU Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939</p> <p>Compiegne'i vaherahu, Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliit, reparatsioonid</p>	<p>Õpipädevus Kultuuri- ja väärtuspädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus Geograafia Kunstiõpetus Inglise keel</p>	<p>Keskkond ja jätkusuutlik areng</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>
<p>1. analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis</p> <p>2. teab, kes olid Jaan Poska, Johan Laidoner ja Julius Kuperjanov ning selgitab nende tähtsust;</p> <p>3. teab, millal toimus vabadussõda;</p> <p>4. teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi;</p> <p>5. kasutab ajalookaarti sõja pöördeliste sündmuste selgitamisel;</p> <p>6. teab ja selgitab vabadussõja rolli Eesti iseseisvuse kindlustamisel.</p>	<p>Eesti Vabadussõda</p> <p>Vabadussõda, Tartu rahu, Jaan Poska, Võnnu lahing, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner, Landeswehri sõda, välisriikide abi</p>	<p>Õpipädevus Kultuuri- ja väärtuspädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus Geograafia Kunstiõpetus Ühiskonnaõpetus</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Kultuuriline identiteet</p>
<p>1) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas;</p> <p>2) analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval</p>	<p>Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel</p> <p>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, Adolf</p>	<p>Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Eesti keel Kirjandus Geograafia</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>

<p>3) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda</p> <p>4) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval</p> <p>5) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani</p> <p>6) iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;</p> <p>7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, ašism, kommunism, natsionaalsotsialism;</p> <p>8) teab, kes olid Benito Mussolini, Adolf Hitler, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt ja iseloomustab nende tegevust; võrdleb autoritarismi ja totalitarismi.</p>	<p>Hitler, Benito Mussolini, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt</p>	<p>Kunstiõpetus Ühiskonnaõpetus Inglise keel</p>	
<p>1. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju</p> <p>2. nimetab mõjukaid ühiskonnaelu tegelasi ja toob näiteid nende tegevusest;</p> <p>3. selgitab ja toob näiteid mõistete ideoloogia, reform ja revolutsioon kohta;</p> <p>4. kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikel ajal.</p>	<p>Demokraatlik ja autoritaarne Eesti maareform, Asutav Kogu parlamentarism, põhiseadus, vaikelv ajastu, meeste ja naiste roll poliitikas ning ühiskonnas (nt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts).</p>	<p>Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Eesti keel Kirjandus Geograafia Ühiskonnaõpetus</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>
<p>1. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale</p> <p>3. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>4. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega</p> <p>5. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>6. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjusetagajärje seoseid</p> <p>7. kirjeldab ja võrdleb maailma ning Eesti majandusolusid kahe maailmasõja vahel;</p> <p>8. teab, mis muutused tõi kaasa konveiermeetodi; kasutuselevõtmine</p>	<p>Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel konveiermeetod, inflatsioon, ülemaailmne majanduskriis, uus kurss, maaseadus, rahareform</p>	<p>Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Kunstiõpetus Eesti keel ja kirjandus Ühiskonnaõpetus Geograafia Matemaatika</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>

teab, mis olid suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed.			
<p>1. teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel</p> <p>2. toob näiteid erinevate ajastute kultuurist</p> <p>3. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile</p> <p>4. mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <p>5. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju</p> <p>6. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda</p> <p>7. kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas;</p> <p>8. nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos.</p>	<p>Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis</p> <p>uued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses (tehnika, kino, film, kirjandus, teater, muusika jne), kultuur ja eluolu paikkonnas</p>	<p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Keemia</p> <p>Füüsika</p> <p>Bioloogia</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Kultuuriline identiteet.</p>
<p>1. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjustagajärje seoseid</p> <p>2. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>3. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel</p> <p>4. teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel;</p> <p>5. teab ja kirjeldab sündmuseid, mis viisid Teise maailmasõjani.</p>	<p>Teine maailmasõda 1939–1945</p> <p>Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel</p> <p>anšluss, Müncheni kokkulepe, MRP, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis, Saksamaa taasrelvastumine, Saksamaa “Kolmas riik”</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Geograafia</p> <p>Kunstiõpetus</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>
<p>1. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjustagajärje seoseid</p> <p>2. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>4. teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda;</p> <p>5. toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed;</p> <p>6. seletab mõisteid MRP, holokaust, ÜRO;</p> <p>7. kirjeldab ajalookaardile tuginedes Teise maailmasõja</p>	<p>Teine maailmasõda</p> <p>sõjategevus ida- ja läänerindel, Stalingradi lahing, teise rinde avamine (Normandia dessant), Talvesõda, Pearl Harbor, tuumarelva leiutamine ja kasutamine, koostöö liitlastega, ÜRO, Atlandi Harta, inimsusevastased kuriteod (holokaust, genotsiid)</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Geograafia</p> <p>Ühiskonnaõpetus</p> <p>Füüsika</p> <p>Inglise keel</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p> <p>Väärtus ja kõlblus</p>

<p>sõjategevuse kulgu; 8. analüüsib ja hindab inimõiguste rikkumise põhjuseid ajaloolises kontekstis.</p>			
<p>1. toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi 2. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel 3. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist 5. selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; 6. selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärgi, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga; 7. selgitab mõisteid MRP, küüditamine, baaside leping, okupatsioon; 8. analüüsib eestlaste valikuid Teises maailmasõjas.</p>	<p>Eesti Teises maailmasõjas baaside leping, baaside ajastu, annekteerimine, Konstantin Päts, küüditamine, suur põgenemine, nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon</p>	<p>Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Eesti keel ja kirjandus Ühiskonnaõpetus</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus Väärtus ja kõlblus</p>
<p>1. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda 2. selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo 3. iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid; 4. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külma sõda, kriisikolle, raudne eesriie.</p>	<p>Maailm pärast Teist maailmasõda Külm sõda külm sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, raudne eesriie, külma sõja kriisikolled (nt Berliini kriis, Korea sõda, Suessi kriis, Kariibi ehk Kuuba kriis, Ungari ülestõus, Vietnami sõda, Praha kevad, Afganistani sõda)</p>	<p>Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Eesti keel ja kirjandus Geograafia Ühiskonnaõpetus</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus Väärtus ja kõlblus</p>
<p>1. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel 2. selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo 3. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda 3. kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel 4. teab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust 5. iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja toob näiteid 6. kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel.</p>	<p>Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda heaolühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine, NATO, Euroopa Liit, võtmeisikud (nt. Margaret Thatcher, Ronald Reagan, Martin L. King, Elisabeth II, Rosa Parks, Rachel Carson, Madeleine Albright, Hanna Arendt, Indira Ghandi, Ruth Bader Ginsburg, John F. Kennedy, Richard Nixon, Mahatma Gandhi)</p>	<p>Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Kunstiõpetus Geograafia Ühiskonnaõpetus Inglise keel</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus Väärtus ja kõlblus</p>

<ol style="list-style-type: none"> 1. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist 2. iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode 3. nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi; 4. võrdleb eri perioode arutluse käigus; 5. toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne); 6. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 7. kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast Teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis. 	<p>Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon, poliitiline juhtimine, kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatšovini, metsavendlus, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioonid, küüditamine, dissident, võtmeisikud (nt. Leida Laius, Johannes Käbin, Karl Vaino, Vaino Väljas)</p>	<p>Õpipädevus Suhtluspädevus Väärtuspädevus</p> <p>Ühiskonnaõpetus Kunstiõpetus</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus Väärtused ja kõlblus</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest 2. toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel 3. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda 4. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, 5. mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga 6. toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist 7. iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel; 8. teab mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust. 	<p>Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s infotehnoloogia areng, massikultuur ja kõrgkultuuri valitud näidete põhjal</p>	<p>Õpipädevus Suhtluspädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus Matemaatika Loodusõpetus Käsitöö ja kodundus</p>	<p>Tehnoloogia ja innovatsioon Kultuuriline identiteet</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis 2. selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja 3. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti 	<p>Eesti iseseisvuse taastamine laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidikampaania, IME, Rahvarinne, suveräänsusdeklaratsioon, MRP-AEG, perestroika, glasnost, rahareform Eestis, võtmeisikud</p>	<p>Digipädevus Õpipädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus Muusika Keemia Füüsika</p>	<p>Väärtused ja kõlblus Kultuuriline identiteet</p>

<p>ajalugu</p> <p>4. kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut;</p> <p>5. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, Balti kett, laulev revolutsioon;</p> <p>6. nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis</p>	<p>(nt Lennart Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin).</p>		
<p>1. iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel</p> <p>2. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega</p> <p>3. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju</p> <p>4. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,</p> <p>5. mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <p>6. toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed;</p> <p>7. teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel;</p> <p>8. teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta;</p> <p>9. analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule.</p>	<p>Maailm 1990. aastatest alates</p> <p>NSVL lagunemine, Saksamaa taasühinemine, rahvusvahelised organisatsiooni (NATO, EL laienemine, ÜRO), rahu ja konfliktide lahendamine, identiteet ja mitmekesisus, energiamajandus, globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism).</p>	<p>Digipädevus Õpipädevus Sotsiaalne-ja suhtluspädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus Geograafia Ühiskonnaõpetus</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>

2.3. Ühiskonnaõpetus

2.3.1. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, Geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest. Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi. I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koosseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimis põhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm. Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses). Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

2.3.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi; 2) teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi; 3) teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma; 4) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis: toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat; 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioone ja olulisemaid ametikohti; 6) eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust, 7) teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata, 9) teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi; 10) teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja; 11) tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti; 12) oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada; 13) käitub teadliku tarbijana. 	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega; 2) teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond; 3) tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine; 4) märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele; 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid; 8) mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas; 9) teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta; 10) analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest; 11) seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega; 12) analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost; 13) teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot; 14) teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt; 15) teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest; 16) hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid; 17) märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt; 18) analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

II kooliastme õpilane:

- 1) on viisakas, sõbralik, väarikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus;
- 2) teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
- 3) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleemne koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 4) loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus);

- 5) teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
- 6) selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;
- 7) mõistab inimeste iseärasusi, teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks, oskab vältida ja lahendada konflikte;
- 8) toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat; tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana;
- 9) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
- 10) teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

6. klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõiming/pädevused	Läbivad teemad
<ol style="list-style-type: none"> 1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja algatusi. 2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti. 	<p>Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine</p> <p>Kohalik omavalitsus, seadus, lapse õigused, peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted, demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid, õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.</p>	<p>Õpipädevus Suhtluspädevus Väärtuspädevus Digipädevus Ettevõtlikkuspädevus Kunstiõpetus Inimeseõpetus Matemaatika - Ajalugu</p>	<p>Teabekeskonnad ja meediakasutus Väärtused ja kõlblus Kultuuriline identiteet</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 2. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata. 	<p>Allikad ja autoriõigused</p> <p>Fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine.</p>	<p>Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Digipädevus Kirjandus Ajalugu Matemaatika</p>	<p>Teabekeskonnad ja meediakasutus</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. 2. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja. 	<p>Kultuur</p> <p>Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus; Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm), sooline võrdõiguslikkus. pere ja</p>	<p>Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Digipädevus Suhtluspädevus Väärtuspädevus Eesti keel ja</p>	<p>Teabekeskonnad ja meediakasutus Kultuuriline identiteet</p>

	suguvõsa, kogukond.	kirjandus Võõrkeeled Inimeseõpetus	
1. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. 2. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. 3. Käitub teadliku tarbijana.	Planeerimine ja tarbimine Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.	Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Digipädevus Suhtluspädevus Väärtuspädevus Ettevõtlikkuspädevus Inimeseõpetus Loodusõpetus Matemaatika Eesti keel	Keskkond ja jätkusuutlik areng Teabekeskonnad ja meediakasutus

III kooliastme õpilane:

- 1) tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- 2) määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- 3) tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt.
- 4) tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaihenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi;
- 5) tunneb Euroopa Liidu ülesehitust, väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärgi;
- 6) selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; mõistab riigi ja turu vahet, teab, mis on avalik ja erasektor.
- 7) tunneb maksustamise eesmärgi ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- 8) hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsides ning tegevuse tagajärgi prognoosides;
- 9) hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- 10) analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autoriõiguste kaitset; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid;
- 11) teab, mis on üleilmastumine ja toob näiteid üleilmastumise mõjudest majandusele, kultuurile, keskkonnale jne

9.klass

Õpitulemused	Õppesisu	Lõiming/ pädevused	Läbivad teemad
<p>1. Teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;</p> <p>2. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.</p>	<p>Erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas.</p> <p>Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb.</p> <p>Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, äri- (era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond.</p> <p>ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundus organisatsioon, vabakond.</p>	<p>Õpipädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Väärtuspädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p> <p>Võõrkeeled</p> <p>Matemaatika</p> <p>Loodusained</p>	<p>Kultuuriline identiteet</p> <p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>
<p>1. teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;</p> <p>2. oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;</p> <p>3. toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;</p> <p>4. loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;</p> <p>5. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist,</p>	<p>Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.</p> <p>Sotsiaalsete rühmade määratlemine. ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja.</p>	<p>Digipädevus</p> <p>Õpipädevus</p> <p>Geograafia</p> <p>Ajalugu</p> <p>Matemaatika</p> <p>Geograafia</p> <p>Emakeel</p> <p>Kunst</p> <p>Muusika</p>	<p>Teabekeskond ja Meediakasutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1. oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele;</p> <p>2. võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;</p> <p>3. mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;</p> <p>4. märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>6. selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;</p> <p>7. toob näiteid kultuurilaenude ja mõjutuste kohta</p>	<p>Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.</p> <p>Ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõiguslikkus vs võrdväarsus)</p> <p>Erinevate sotsiaalsete rühmade sidus kooseksisteerimine.</p> <p>sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õigus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid.</p>	<p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Suhtluspädevus</p> <p>Kunst</p> <p>Emakeel</p> <p>Võõrkeeled</p>	<p>Teabekeskond ja Meediakasutus</p> <p>Väärtused ja kõlblus</p>

<p>eesti kultuuris</p> <p>8. mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;</p> <p>9. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.</p>			
<p>1. toob näiteid erinevatest õimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;</p> <p>3. märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>4. toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>5. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.</p>	<p>Inimeste õiguste ja kohustuste tundmine (perekonnaliikme rollist lähtuvalt). Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses. põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus</p>	<p>Õpipädevus Enesemääratlu spädevus Kunst Emakeel Inimeseõpetus Geograafia</p>	<p>Kultuuriline identiteet Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1. toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>2. toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;</p> <p>3. oskab läbi näidete toomise selgitada soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele;</p> <p>4. märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>5. toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>7. analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.</p> <p>8. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.</p> <p>9. Märkab kultuuride ja</p>	<p>Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses. Mina õiguste ja kohustuste teostajana, märkajana, sekkujana. põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, diskrimineerimine, kohustused, privileegid, vastutus, hädaolukord, eriolukord, kriisiõppus</p>	<p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus Ajalugu Emakeel</p>	<p>Tervis ja ohutus Teabekeskond ja Meediakasutus</p>

<p>sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, iskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.</p> <p>10. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.</p>			
<p>1. oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;</p> <p>2. tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;</p> <p>4. mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;</p> <p>5. märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>6. toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>7. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse</p>	<p>Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe kontekstis professionaalse ajakirjanduse eristamine muust meediast. avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, arvamusiid, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus</p>	<p>Matemaatika-pädevus Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Digipädevus Suhtluspädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus</p>	<p>Teabekeskond ja Meediakasutus</p>
<p>1. oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;</p> <p>2. tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;</p> <p>3. mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;</p> <p>4. märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>5. toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>6. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid</p>	<p>Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe kontekstis. informatsiooni kaudu mõjutamise märkamise. valeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/ kajakamber, tehisintellekt (AI), süvavõltsing, kommertsreklam, sotsiaalreklam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus</p>	<p>Õpipädevus Kultuuri- ja väärtuspädevus Enesemääratlus spädevus Digipädevus</p> <p>Eesti keel ja kirjandus Ajalugu Inimeseõpetus Loodusained Kunst</p>	<p>Väärtused ja kõlblus Tervis ja ohutus</p>
<p>1. loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;</p> <p>2. toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p>	<p>Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist. Demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine. Demokraatia toimimine igapäevases elus.</p>	<p>Õpipädevus Sotsiaalne ja kodanikupädevus Digipädevus Suhtluspädevus</p>	<p>Teabekeskond ja Meediakasutus</p>

<p>3. teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>4. analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;</p>	<p>osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valmised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses;</p>	<p>Eesti keel Geograafia</p>	
<p>1. selgitab avaliku konkursi tähtsust;</p> <p>2. toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>3. märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;</p> <p>4. toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;</p>	<p>Demokraatia toimimine igapäevases elus. Demokraatia ohud - korrupsioon demokraatliku ühiskonna õõnestajana. õigusriik, korrupsioon</p>	<p>Õpipädevus Digipädevus Suhtluspädevus Kunst Emakeel Kirjandus</p>	<p>Teabekeskko nd ja Meediakasut us Väärtused ja kõlblus</p>
<p>1. selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;</p> <p>2. teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>3. nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;</p> <p>4. teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;</p> <p>5. teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.</p>	<p>Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda. Demokraatliku riigi toimimine (sh EL kontekstis) õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik instiutsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalikomavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministerium, riigiamet, põhiseadus, menetlus</p>	<p>Õpipädevus Digipädevus Ajalugu Eesti keel</p>	<p>Väärtused ja kõlblus Teabekeskko nd ja meediakasutu s</p>
<p>1. selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;</p> <p>2. loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid,</p> <p>3. selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;</p> <p>3. toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>4. teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>5. nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;</p> <p>6. teab võimalusi, kuidas nii</p>	<p>Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda. Demokraatliku võimu toimimine minu kodukohas (ja minu võimalus otsustusprotsessidesse kaasatud olla) kohalikomavalitsus, volikogu, linnapea, vallavanem, linna-/vallvalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus</p>	<p>Õpipädevus Suhtluspädevu s Väärtuspädevu s Digipädevus Ettevõtlikkusp ädevus Sotsiaalne ja kodanikupädev us Inimeseõpetus Eesti keel</p>	<p>Väärtused ja kõlblus Teabekeskko nd ja Meediakasut us</p>

<p>kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;</p> <p>7. analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel</p>			
<p>1. analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;</p> <p>2. toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>3. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.</p>	<p>Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva taht maksma panna. Osalemise tahte tekitamine.</p> <p>kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.</p>	<p>Suhtluspädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Kunst</p> <p>Eesti keel</p> <p>Muusika</p> <p>Kunst</p> <p>Kirjandus</p>	<p>Teabekeskond ja meediakasutus</p>
<p>1. kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;</p> <p>2. teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;</p> <p>3. teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.</p>	<p>Ärisektori toimimine.</p> <p>Turumajanduse olemus ja riigi roll selles.</p> <p>ressurss, majandussüsteem, vaba turg, momopol, osaihing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtlus, õiglase kaubandus, eksport, import.</p>	<p>Suhtluspädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Geograafia</p> <p>Võõrkeeled</p> <p>Matemaatika</p> <p>Tehnoloogia</p> <p>Inimeseõpetus,</p> <p>Loodusained</p> <p>Kunst</p> <p>Emakeel</p>	<p>Kodanikualgatus</p> <p>Ja ettevõtlikkus</p>
<p>1. analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;</p> <p>2. analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.</p>	<p>Tööturg.</p> <p>Noored ja täiskasvanud tööturul</p> <p>tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV</p>	<p>Suhtluspädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Enesemääratluspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Matemaatika</p> <p>Eesti keel</p> <p>Kunst, emakeel</p> <p>Liikumine</p> <p>kirjandus</p>	<p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p>
<p>1. analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;</p> <p>2. selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;</p>	<p>Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine.</p> <p>Oma kulude ja tulude teadlik planeerimine</p> <p>inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud</p>	<p>Suhtluspädevus</p> <p>Digipädevus</p> <p>Ettevõtlikkuspädevus</p> <p>Sotsiaalne ja kodanikupädevus</p> <p>Väärtuspädevus</p>	<p>Keskond ja jätkusuutlik areng</p> <p>Elukestev õpe ja karjääri kujundamine</p>

		s Matemaatika Loodusteadused Tehnoloogia ja Kodundus Geograafia Matemaatika	
<p>1. analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;</p> <p>2. selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;</p> <p>3. teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;</p> <p>4. toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;</p> <p>5. teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.</p>	<p>Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada. Kuidas Eesti oma huve rahvusvahelises suhtluses realiseerib.</p> <p>Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted</p>	<p>Õpipädevus Suhtluspädevus Väärtuspädevus Digipädevus</p> <p>Ajalugu Muusika Kunst Eesti keel Geograafia Keemia Loodusained</p>	<p>Teabekeskko nd ja meediakasutu s</p>